

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра теорії та історії держави і права

ЗАТВЕРДЖЕНО

проф. з науково-педагогічної роботи та рекрутації,
проф. Гаврилук С. В.

19 жовтня 2016 р.

ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО
ПРОГРАМА НОРМАТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Галузь знань 0304– Право
Підготовки БАКАЛАВР
Напрямок 6.030401 - Правознавство

**Робоча програма навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право» для студентів
напряму підготовки 6.030401 - Правознавство. – 1 жовтня 2016 року. – с. 38.**

Розробник: Коренга Ю. В., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права;

Рецензент:

Яцишин М. М. – проф., завідувач кафедри теорії та історії держави і права

**Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права**

Протокол № 1 від 02 вересня 2016 року.

Завідувач кафедри:

М. М. Яцишин

**Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією юридичного
факультету**

Протокол № 1 від 13 вересня 2016 року.

Голова науково-методичної комісії факультету

А. М. Демчук

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою університету.

Протокол № ____ від «__» _____ 20__ р.

1. ВСТУП

Опис навчального курсу

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
<i>Кількість кредитів: 4 Модулів: 2 Змістовних модулів: 2 Загальна кількість годин: 144 Тижневих годин Аудиторних: 4 Консультацій: 4 Самостійної роботи: 6</i>	<i>Шифр і назва галузі знань: Галузь знань 0304– Право Напрямок 6.030401 - Правознавство Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр</i>	<i>Нормативна Рік підготовки: 4 Семестр: 8 Лекції: 36 год. Практичні: 32 год. Самостійна робота: 44 год. Індивідуальна робота: 32 Форма контролю: екзамен</i>

1.1. Мета і завдання навчальної дисципліни « Історія вчень про державу і право»

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів у галузі знань «Право» (0304) за напрямом підготовки «Правознавство» (6.030401)

Предметом вивчення навчальної дисципліни є державно – правові теорії, розвиток та трансформація поглядів на право та державу, вивчення процесу формування, еволюції та реального функціонування інститутів держави. Історія вчень про державу і право вивчає виникнення та еволюцію політичної і правової теоретичної думки людства.

Міждисциплінарні зв'язки: теорія держави і права; історія держави і права зарубіжних країн; історія держави і права України, історія України, філософія, політологія. Програма навчальної дисципліни складається з одного змістовного модуля, що охоплює такі теми:

Програма навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право» складається з 1-го змістовного модуля, що охоплює такі теми:

1. Вступ. Вчення про державу і право в країнах Стародавнього Сходу та античного світу.
2. Вчення про державу і право в Середні віки, епохи Відродження та Реформації.
3. Розвиток української державно-правової думки в період Київської Русі та України (сер. XIV- XX ст.)
4. Державно-правові учення епохи Нового часу та Просвітництва. Західноєвропейська державно-правова думка XIX-XX ст.

Мета навчальної дисципліни – формування системи світоглядних засад студентів щодо розуміння природи і змісту понять „держава”, „право”, „закон”, „демократичне суспільство”, „громадянське суспільство”, „державно-правовий режим” тощо; загальних закономірностей виникнення й

розвитку держави і права; з'ясування їх сутності, визначення можливих перспектив їх подальшої еволюції.

Завдання дисципліни – допомогти у засвоєнні студентами об'єктивної історичної закономірності становлення державно-правових форм організації суспільного життя; сформувати навички орієнтування у складнощах правової методології сучасних концепцій, що пояснюють сутність та призначення держави, права, правових явищ; навчити оптимальному використанню історичного досвіду правового розвитку демократичних країн, що має практичне значення для вдосконалення процесу державотворення в Україні.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати: правову термінологію; ідеї, концепції, теорії і доктрини, які в логічно-понятійній формі відображають історичний процес поглибленого пізнання державно-правових явищ.

уміти: за допомогою впровадження нового понятійно-категоріального апарату з'ясувати питання походження держави і права, осмислювати правові форми, основні принципи побудови державного устрою та права, визначати соціальне призначення держави і права, встановлювати співвідношення права й держави, права й закону, держави й індивіда.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 4 кредити ECTS.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА	Кількість годин, віднесених на:				
	лекції	семінари	Індивідуальна робота	Самостійна робота	Примітка
Змістовий модуль 1. ЗАГАЛЬНА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНО- ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ					
Тема 1 Предмет і метод історії вчень про державу і право	2		20	2	
Тема 2. Особливості уявлень про державу і право в країнах Стародавнього Сходу	2	2		2	
Тема 3. Державно - правові вчення у Стародавній Греції	2	2		2	

----- Тема 4. Державно - правові вчення Стародавнього Риму	4	4		2	
Тема 5. Державно - правові вчення Західної Європи доби Середньовіччя	2	2		2	
Тема 6. Політична і правова думка Арабського Сходу	2			2	
7. Державно - правові вчення епохи Відродження та Реформації	2	1		4	
Тема 8. Державно – правові вчення в Голландії та Англії у XVII ст. (період ранніх антифеодальних революцій)	2	1		2	
Тема 10. Державно - правові вчення західноєвропейського Просвітництва та боротьби за незалежність США (XVIII ст.)	2	4		4	
Тема 11. Політичні та правові вчення класиків німецької філософії XVIII – початку XIX ст.	2	2	12	2	
Тема 12. Державно – правові вчення в Західній Європі у XIX ст.	2	2		4	
Тема 13. Політичні та правові ідеї XX ст.	2	2		2	
Змістовий модуль 2. ВІТЧИЗНЯНА ДЕРЖАВНО- ПРАВОВА ДУМКА Тема 14. Становлення політико-правової ідеології українського народу.	2	2		2	
Тема 15. Державно - правові погляди в період козаччини.	2	2		2	
Тема 16. ПОЛІТИЧНА І ПРАВОВА ДУМКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ	2	2		2	
Тема 17. Державно – правова думка в Україні у XIX ст.	2	2		2	

Тема 18. Державно – правова думка в Україні у XX ст.	2	2		2	
	36	32	32	44	

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1

. Вчення про державу і право в країнах Стародавнього Сходу та античного світу

Мета, завдання, значення курсу „Історія вчень про державу і право”. Предмет, методологічні підходи, принципи вивчення та періодизація „Історії вчень про державу і право”.

Виникнення політико-правових вчень. Їх загальна характеристика. Міфологічний та релігійний характер. Політико-правова свідомість давніх народів Китаю, Індії, Шумеру, Вавилону, Персії, Єгипту та ін. „Повчання Птахотепа”, „Стезя Шамаша”, „Закони Хаммурапі”, „Старий Заповіт”, „Авести” Заратустри.

Політико-правова ідеологія Давньої Індії. „Закони Ману”. Брахманізм. Буддизм.

Політико-правові вчення Давнього Китаю. Книга історичних передбачень „Шудзин”. Лао-цзи та його книга „Дао-децзин”. Конфуцій і конфуціанство. Моцзи та його джерело мудрості. Шан Ян, робота „Шанцзюньшу”, школа законників.

Політичні і правові вчення Стародавньої Греції. Основні етапи розвитку політико-правової думки. Закони „Семи мудреців”. Піфагор про справедливі закони. Вчення Геракліта про Божественний закон. Вчення Демокріта про закони для звичайних людей. Сократ та його ідея законності. Політико-правові питання в роботах Платона „Держава”, „Політика”, „Закони”. Вчення Аристотеля. Політико-правові погляди Епікура.

Політичні і правові вчення Риму. Основні етапи розвитку вчень про державу і право. Ціцерон про ідеальну державу та її форми, природне право, право народу і римських громадян у роботах „Про обов’язки”, „Про державу”, „Про закони”. Римська юриспруденція, юристи Гай, Папініан, Ульпіан. Вчення римських стоїків.

Державно-правові ідеї в поглядах ранньохристиянських мислителів Іоанна Златоуста, Аврелія Августина.

. Вчення про державу і право в Середні віки, епохи Відродження та Реформації.

Загальна характеристика політико-правової ідеології. Хома Аквінський. Політико-правова теорія

середньовічної схоластики. Чотири види законів: вічний, природний, людський, божественний.

Політико-правові ідеї середньовічних ересей. „Гуситський рух”. Програма Чашників. Програма таборитів. Селянсько-плебейські ересі.

Вчення про закони і державу Марсилія Падуанського. Ідея народного суверенітету. Роль народу у законотворчості. Реформа церкви.

Середньовічні юристи. Школа „глоссаторів”. Постглоссатори. Схоластична логіка. Державна і правова думка Арабського Сходу.

Джерела мусульманського права. Вчення Аль-Фарабі.

Державні і правові вчення епохи Відродження та Реформації

Вплив антропоцентризму на еволюцію державно-правової думки.

Вчення Нікколо Макіавеллі про державу. Співвідношення політики, права, моралі у його праці „Государ”.

Теорія Жана Бодена про державний суверенітет. Приватна власність, права людини, сімейні відносини в політико-правовій теорії Ж.Бодена.

Вплив реформаційного руху на формування антифеодальної ідеології у середньовічних вченнях про державу і право. Мартін Лютер, Томас Мюнцер, Жан Кальвін про державу і владу. Кальвінізм. Контрреформація. Єзуїти.

Утопічний соціалізм і комунізм Томаса Мора і Томмазо Кампанелі. „Утопія”. Законодавство. Причини злочинності в Англії. „Місто Сонця”. Право, правосуддя, покарання.

Державно-правові учення епохи Нового часу та Просвітництва. Західноєвропейська державно-правова думка XIX-XX ст.

Вплив Англійської і Французької буржуазних революцій на розвиток європейської державно-правової думки.

Вчення Гуго Гроція про державу і право. Юриспруденція, природне та позитивне право. Принципи права. Міжнародне право. Ознаки держави. Верховна влада. Трактат „Про право війни і миру”.

Теорія природного права Бенедикта Спінози. Обґрунтування демократії.

Вчення Джона Локка про державу і право. Обґрунтування „Славної революції” в Англії 1688 р. Ідея права і свободи людини. Приватна власність. Розподіл влади. Конституційна монархія в Англії.

Політико-правова програма Вольтера. Теорія „деїзму”. Позиція раціоналізму. Царство розуму і свободи. Природні права. Право приватної власності.

Політико-правова доктрина Шарля Монтеск'є. Робота „Про дух законів” (1748 р.). Форми держави. Поділ влади.

Теорія народного суверенітету Жан-Жака Руссо. Причини появи нерівності. Розвиток цивілізації. Поділ державної влади. Закон як вираження загальної волі.

Політико-правові погляди Бенджаміна Франкліна. „Ідея гомруля”, як ідея самоврядування і політичного самовизначення північноамериканських провінцій.

Політико-правові погляди Томаса Джефферсона. Природничо-правова концепція про суспільний договір.

Олександр Гамільтон – прихильник сильної централізованої президентської влади.

Політико-правові ідеї Джона Адамса. Засновник сучасного консерватизму. Ідеал – змішана форма правління. Збалансованість публічної влади.

Західноєвропейська державно-правова думка XIX ст.

Державно-правова думка Німеччини. Історична школа права. Вчення Іммануїла Канта про державу і право. Правова теорія і етика. Визначення права Кантом. Утворення держави. Законодавча влада. Публічне право. Форми держави. Методи управління. Суверенітет народу.

Правова теорія Іоганна Готліба Фіхте. Поняття права як поняття відносин між розумними істотами. Юридичні закони. Республіканська форма правління. Теорія ідеальної держави.

Предмет та метод гегелівської філософії права. Юридичні закони. Теорія походження держави. поділ влади. Законодавча влада. Міждержавні відносини.

Англійський лібералізм. Ієремій Бентам – основний ідеолог лібералізму. Кодекс законів Бентама: цивільне, кримінальне, конституційне право. Критика школи природного права. Джон Стюарт Мілль. Свобода індивіда. Представницьке правління. Концепція правової держави.

Французький лібералізм. Концепція конституційної держави Бенджаміна Констата – духовного батька лібералізму в Європі. Місцеве самоврядування як протиположна центральної влади.

Проблеми індивідуальної свободи в політико-правових поглядах Алексіса де Токвіля. Вільна конкуренція.

Позитивістсько-правова концепція Огюста Конта.

Державно-правові погляди ідеологів наукового соціалізму Карла Маркса, Фрідріха Енгельса, Карла Каутського, Отто Бауера, Карла Реннера, Розі Люксембург.

Державно-правові ідеї ХХ ст.

Аналітична юриспруденція.

Позитивістський нормативізм Ганса Кельзена. „Чиста теорія права”. Законодавчі норми, їх елементи та взаємини.

Соціологічна юриспруденція. „Живе право”. Євгеній Ерліх, Леон Дюгі, Джон Кейнс.

Психологічна теорія права Лева Петражицького. Виникнення психологічних концепцій права. Джерело права – емоції людини. Правова емоція. Співвідношення інтуїтивного й офіційного права.

Екзистенціальна філософія права. Екзистенція – внутрішнє буття людини. Е. Фехнер. В Майгофер.

Органічна теорія права. Герберт Спенсер. Держава – біологічний організм.

Онтологічна концепція права. Еволюція державно-правової думки у програмових документах Організації українських націоналістів. Євген Коновалець, Степан Бандера, Андрій Мельник. Інтегральний націоналізм.

Державно-правові погляди діячів українського дисидентського руху.

Змістовний модуль № 2

Розвиток української державно-правової думки в період Київської Русі та України (сер. XIV- XX ст.)

Політична і правова думка Київської Русі. Загальна характеристика.

Політико-правова концепція Антонія і Феодосія Печерського. Державно-правові ідеї в „Слові про закон і благодать” київського митрополита Іларіона, „Повісті временних літ” Нестора-літописця, „Повчанні дітям” Володимира Мономаха. Формування ідеї централізації державної влади в „Слові о полку Ігоревім”. Політико-правові погляди Данила Заточеника.

Вплив західноєвропейської традиції на формування поглядів на державу та право серед мислителів Галицько-Волинського князівства.

Державно-правова думка в Україні (середина XVI – поч. XX ст.)

Вплив визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького на розвиток державно-правової думки в Україні. Еволюція державно-правової концепції Б.Хмельницького. Політико-правова діяльність Івана Виговського. Формування концепції правової держави в Конституції Пилипа Орлика.

Кирило-Мефодіївське товариство. Політико-правова думка Миколи Костомарова, Тараса Шевченка.
Київська правова школа. Олександр Кістяківський. Вчення про кримінальне покарання. Теорія
прогресивного конституціоналізму. Богдан Кістяківський. Концепція правової держави.
Конституціоналістська концепція Михайла Драгоманова. Автономно-федералістична концепція.
Державно-правові ідеї в програмових документах українських політичних партій початку ХХ ст.

.

5. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ (для спеціальності: «Правознавство», 36 год.)

Лекція 1 Предмет і метод історії вчень про державу і право. 2 год.

1. Предмет і функції історії вчень про державу і право.
2. Методи та закономірності історії вчень про державу і право..

Лекція 2. Особливості уявлень про державу і право у країнах Стародавнього Сходу. 2 год.

1. Загальна характеристика.
2. Політико-правова ідеологія Стародавньої Індії.
3. Державно-правова думка Стародавнього Китаю.

Лекція 3. Державно-правові вчення у Стародавній Греції. 2 год.

1. Особливості давньогрецької організації суспільного життя.
2. Державно-правова думка раннього періоду (IX-VI ст. до н.е.)
3. Період розквіту давньогрецької політичної думки (V - перша половина IV ст. до н. е.)
4. Політико-правова думка періоду еллінізму (друга половина IV- II ст. до н.е.)

Лекція 4. Державно-правові вчення Стародавнього Риму. 4 год.

1. Особливості становлення та розвитку політико-правової думки Стародавнього Риму.
2. Основні напрямки розвитку політико-правової думки Стародавнього Риму.
3. Політичні та правові погляди римських стоїків.
4. Право розуміння римськими юристами.
5. Політико-правові погляди раннього християнства.

Лекція 5. Державно-правові вчення Західної Європи доби Середньовіччя. 2 год.

1. Основні риси державно-правової думки середньовічного суспільства.
2. Політико-правове вчення Фоми Аквінського про державу, право і закон.
3. Політико-правові погляди Марсилія Падуанського та Вільяма Окама.
4. Політичні та правові погляди середньовічних ересей.

Лекція 6. Політична і правова думка в країнах арабського Сходу. 2 год.

1. Становлення державно – правових поглядів ісламу. Мусульманська концепція держави
2. Державно-правові погляди мислителів Арабського сходу: Аль-Фарабі, Ібн Рошид.
3. Політико-правове вчення Ібн-Хальдуна.

Лекція 7. Державно-правові вчення епохи Відродження та Реформації. 2 год.

1. Загальна характеристика Відродження та Реформації.
2. Політико-правові концепції обґрунтування абсолютизму: вчення Н. Макіавеллі про державу і політику; теорія державного суверенітету, політичне вчення Ж. Бодена.
3. Утопічний соціалізм і комунізм Томаса Мора і Томмазо Кампанелли

Лекція 8. Державно-правові вчення в Голландії та Англії у XVII столітті. 2 год.

1. Юридичний світогляд: сутність, методологічна основа.
2. Політичні та правові погляди Гуго Гроція та Бенедикта Спінози.
3. Основні напрямки англійської політико-правової думки.
4. Державно-правові погляди Томаса Гоббса та Джона Локка.

Лекція 9. Державно-правові вчення західноєвропейського Просвітництва та боротьби за незалежність США. 2 год.

1. Вчення про державу і право представників італійського Просвітництва.
2. Державно-правові концепції представників французького Просвітництва.
3. Політичні та правові вчення у США періоду боротьби за незалежність.

Лекція 10. Політичні та правові вчення класиків німецької філософії (XVIII- XIX ст.)
2 год.

1. Вчення Еммануїла Канта про державу і право.
2. Вчення Йоганна-Готліба Фіхте про державу і право.
3. Вчення Гегеля про державу і право.
4. Історична школа права.

Лекція 11. Державно-правові вчення в Європі у XIX столітті. 2 год.

1. Загальна характеристика основних напрямків політико-правової думки.
2. Державно-правова ідеологія консерватизму.
3. Політико-правові вчення представників лібералізму.
4. Політичні та правові погляди ідеологів соціалізму.
5. Соціально-політичне вчення марксизму.
6. Політична ідеологія анархізму.
7. Європейська політико-правові думка другої половини XIX ст..

Лекція 12. Політичні та правові вчення в Європі у XX столітті. 2 год.

1. Державно-правові теорії соціологічного і позитивістського спрямування.
2. Державно-правові концепції фашизму і націонал-соціалізму.
3. Теорії природного права.
4. Державно-правові теорії елітаризму і технократії.
5. Теорії плюралістичної демократії та державності соціального спрямування.

розглядаються проблеми формування та розвитку української політичної думки з IX до кінця XX століття.

Лекція 1 (13). Становлення політико-правової ідеології українського народу. 2 год.

1. Передумови виникнення та розвитку вітчизняної політико-правової думки.
2. Становлення поглядів на державу і право у княжу добу.
3. Політична і правова думка в Україні періоду входження до складу Литви та Польщі.
4. Державно-правові погляди Петра Могили.

Лекція 2 (14). Розвиток політико-правових вчень за часів Гетьманщини. 2 год.

1. Політико-правові погляди Б. Хмельницького, І Виговського та П. Дорошенка.
2. Державно-правові погляди І. Мазепи та П. Орлика.
3. Політико-правові погляди Г. Сковороди і Я. Козельського.

Лекція 3 (15). Політико-правові погляди в Україні у XIX столітті. 2 год.

1. Державно-правові концепції громадських об'єднань і рухів.
2. Політико-правові ідеї членів Кирило-Мефодіївського товариства.
3. Державно-правові концепції другої половини XIX століття.

Лекція 4 (16). Українська політична думка на початку XX століття. 2 год.

1. Характеристика державно-правових теорій кінця XIX - початку XX століття.
2. Розвиток державно-правових поглядів політичними партіями початку XX століття.
3. Державно-правові погляди М. Грушевського та В. Винниченка.

Лекція 5 (17). Державно-правові вчення в Україні у XX столітті. 2 год.

1. Політико-правові концепції консерватизму.
2. Державно-правова ідеологія більшовизму і націонал-комунізму.
3. Державно-правова доктрина націоналізму.
4. Академічна державно-правова думка.

6. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ПРАВОЗНАВСТВО (32 год.)

Практичне заняття № 1 Державно-правові теорії в Стародавній Греції

2 год.

1. Політико-правові погляди мислителів Стародавньої Греції (VIII- V ст. до н. е.).
2. Державно-правові погляди Платона.

3. Політико-правові погляди Аристотеля.
4. Державно-правові погляди стоїків та епікурейців.

Практичне заняття №2 Державно-правові вчення в Стародавньому Римі **2 год.**

1. Вчення Цицерона про державу і право.
2. Державно-правові погляди римських стоїків.
3. Вчення римських юристів про державу і право.
4. Політична ідеологія раннього християнства.
5. Політико-правові погляди Августина Аврелія.

Практичне заняття № 3 Державно-правові вчення в країнах Західної Європи періоду Середньовіччя **2 год.**

1. Характерні риси політико-правової думки Європейського Середньовіччя.
2. Вчення Фоми Аквінського про державу, право і закон.
3. Державно-правові погляди Марсилія Падуанського та Вільяма Окама.
4. Середньовічна юридична думка.

Практичне заняття № 4 Політичні та правові вчення в країнах Арабського Сходу **2 год.**

1. Формування та розвиток мусульманської правової думки.
 - а) загальна характеристика політичних і правових вчень у країнах Арабського Сходу.
 - б) політико-правова ідеологія ісламу.
2. Проблеми держави і права у працях представників середньовічної арабо-мусульманської філософії.
3. Політичне вчення Ібн-Хальдуна.
4. Історична доля мусульманської політико-правової доктрини.

Практичне заняття № 5 Політико-правові вчення у Західній Європі XV- початку XVIII століть **2 год.**

1. Загальна характеристика Відродження та Реформації.
2. Політико-правові концепції обґрунтування абсолютизму:
 - а) політичне вчення Нікколо Макіавеллі;
 - б) державно-правові погляди Жана Бодена.
3. Державно-правові ідеї Реформації (М. Лютер, Т. Мюнцер, Ж. Кальвін).
4. Держава і право у вченнях мислителів Нового часу (Г. Грацій, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк).

Практичне заняття № 6 Основні етапи розвитку державно-правової думки в Росії **2 год.**

1. Політико-правова думка в Росії періоду становлення та розвитку централізованої держави (XV-XVII ст.).
2. Політико правові погляди прихильників абсолютної монархії в Росії:
 - а) державно-правові погляди А. Ордіна-Нащокіна;

- б) політичні погляди Ф. Прокоповича;
- в) політико-правові погляди В. Татищева;
- г) вчення про державу і право І. Посошкова.
- 3. Політичні погляди М. Щербатова.
- 4. Політичні та правові погляди С. Десницького.

Практичне заняття № 7-8 Державно-правові вчення західноєвропейського Просвітництва та періоду боротьби за незалежність США. 4 год.

- 1. Загальна характеристика державно-правової думки доби Просвітництва.
- 2. Державно-правові погляди Вольтера.
- 3. Теорія розподілу влади Шарля Монтеск'є:
 - а) історичні умови формування політичних поглядів Ш. Монтеск'є;
 - б) вчення Монтеск'є про фактори, що впливають на характер законів;
 - в) Монтеск'є про політичну свободу;
 - г) погляди Монтеск'є на організацію державної влади. Ідея розподілу влади і взаємного "стримування" властей.
- 4. Теорія народного суверенітету Жан Жака Руссо:
 - а) соціально-політичні умови формування світогляду Ж.Ж. Руссо;
 - б) вчення Руссо про три ступені нерівності між людьми і походження держави;
 - в) погляди Руссо на організацію державної влади. Обґрунтування ідеї народного суверенітету.
- 5. Державно-правові погляди Дені Дідро, Клода Гельвеція та Поля Гольбаха.
- 6. Внесок у розвиток держави та права Джамбаттісти Віко та Чезаре Беккарія.
- 7. Політико-правові погляди "федералістів" (О. Гамільтона, Д. Адамса, Дж. Медісона).
- 8. Державно-правові ідеї Бенжаміна Франкліна та Томаса Пейна.
- 9. Погляди на природні права людини, сутність влади, принципи організації та діяльності держави.

Практичне заняття № 9. Державно-правові вчення у Німеччині (XVIII-XIX ст.) 2 год.

- 1. Загальна характеристика державно-правових поглядів у Німеччині.
- 2. Політико-правові ідеї Іммануїла Канта.
- 3. Державно-правова концепція Йогана Фіхте.
- 4. Політико-правові погляди Людвіга - Георга Гегеля.
- 5. Історична школа права у Німеччині.

Практичне заняття № 10. Політико-правові вчення в Західній Європі у XIX ст.. 2 год.

- 1. Політико-правові аспекти лібералізму (І. Бентам, Дж. Мілль, Б. Констант, А. Токвіль).
- 2. Політико-правові погляди представників утопічного соціалізму (Сен-Сімон, Ш Фур'є, Р. Оуен).
- 3. Політико-правова доктрина марксизму (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін).
- 4. Політична ідеологія анархізму (М. Штірнер, П. Прудон, М. Бакунін. П. Кропоткін).

Практичне заняття № 11. Політичні та правові вчення в Західній Європі у XX ст.. 2 год.

1. Вчення про природне право.
2. Державно-правові концепції фашизму та націонал-соціалізму.
3. Політико-правові ідеї солідаризму та інституціоналізму.
4. Нормативістська теорія права Ганса Кельзена.
5. Психологічна теорія права Лева Петражицького.

Практичне заняття №12. Становлення політико-правової ідеології українського народу.

2 год.

1. Політичні та правові ідеї в "Слові про закон і благодать" митрополита Іларіона.
2. Ідеї держави і права в працях Володимира Мономаха, „Слові о полку Ігоревім”, „Повісті минулих літ”, „Молінні” Данила Заточника.
3. Державно-правові погляди Станіслава Оріховського.
4. Політико-правові ідеї Івана Вишенського.
5. Політико-правова концепція Петра Могили.

Практичне заняття №13. Розвиток політико-правових вчень за часів Гетьманщини

2 год.

1. Державно-правові погляди Богдана Хмельницького.
2. Політико-правові погляди Івана Мазепи.
3. Конституційний проект незалежної держави Пилипа Орлика.
4. Політико-правові ідеї вчених Києво-Могилянської академії та Острозького центру.
5. Політико-правові погляди Григорія Сковороди та Якова Козельського.

Практичне заняття №14. Політико-правові погляди в Україні у XIX ст.

2 год.

1. Загальна характеристика державно-правових поглядів в Україні у XIX ст..
2. Державно-правовий проект Кирило-Мефодіївського товариства:
 - а) політико-правові погляди Миколи Костомарова;
 - б) політико-правові ідеї Пантелеймона Куліша;
 - в) громадсько-політична діяльність Тараса Шевченка;
 - г) конституційний проект Георгія Андрузького.
3. Державно-правова ідеологія ліберального та радикального демократизму (М. Драгоманова, В. Антоновича, С. Подолинського, М. Павлика, О. Терлецького).
4. Державно-правові погляди Івана Франка.
5. Політико-правові ідеї Лесі Українки.

Практичне заняття №15. Українська політична думка на початку XX ст.

2 год.

1. Загальна характеристика державно-правових теорій кінця XIX - початку XX століття.

2. Розвиток державно-правових поглядів політичними партіями початку XX століття.
3. Державно-правові погляди Михайла Грушевського.
4. Державно-правові погляди Володимира Винниченка.

Практичне заняття №16. Державно-правові погляди в Україні у XX ст.

2 год.

1. Політико-правові концепції консерватизму (В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський) .
2. Державно-правова ідеологія більшовизму і націонал-комунізму.
3. Державно-правова доктрина націоналізму (Д. Донцов, М. Сціборський, Ю. Липа) .
4. Академічна державно-правова думка (Б. Кістяківський, С. Дністрянський, П. Рабинович).

7. Консультації

Керівник роботи:

- допомагає студентові скласти план роботи та підібрати потрібну літературу, законодавчі документи, довідкові матеріали та ін.;
- проводить систематичні консультації.

Написання роботи. Згідно з планом, у тексті треба послідовно розкрити основні питання теми.

Зміст першоджерел (нормативних актів, документів тощо) можна коротко цитувати або викладати його своїми словами у тій їх частині, яка безпосередньо стосується теми роботи.

Студент під час написання роботи, повинен висловлювати власне ставлення до описуваних подій і тих поглядів про них, які подані у рекомендованій літературі. А це значить, що слід уникати поверхового викладу, загальних фраз, дослівного переписування тексту із джерел і літератури. Дослівне переписування навчальної літератури спричинить незадовільну оцінку письмової роботи.

Виклад матеріалу повинен бути чітким, конкретним, охоплювати тільки ті питання, що стосуються теми, органічно з нею пов'язані.

Загальноісторичні, загальнополітичні питання слід викладати стисло, основна увага повинна бути приділена державно-правовим проблемам.

У «Висновках» до роботи студент має дати відповіді на поставлені завдання.

Оформлення роботи. Робота повинна бути надрукована 14 кеглем через 1,5 інтервали. Назви її розділів, параграфів повинні точно відповідати складеному плану.

Титульна сторінка роботи оформляють за єдиним встановленим зразком.

У кінці роботи слід подати список використаних джерел та літератури: вказати використані пам'ятки права, тексти нормативно-правових актів тощо, після цього додати перелік всієї іншої літератури в алфавітному порядку, вказавши прізвища та ініціали авторів, точну і повну назву роботи, місце та рік її видання, кількість сторінок.

8. Завдання для самостійної роботи студентів.

Самостійна робота розглядається як серйозне осмислення набутих знань. Вона віддзеркалюється в усіх формах занять: лекціях, практичних заняттях, при виконанні індивідуального завдання, контрольних робіт, опрацюванні нормативних матеріалів, розв'язанні юридичних задач, тестуванні, складанні заліків та іспитів.

Самостійна робота є складовою частиною навчального процесу, від якої значною мірою залежить розвиток юридичного мислення, засвоєння навчального матеріалу, формування правосвідомості та правової культури.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і становить не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни, зокрема на самостійне вивчення курсу "Історія держави і права зарубіжних країн" відведено 40 навчальних годин.

Навчальний матеріал курсу "Історія держави і права зарубіжних країн" передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентами в процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні навчальних занять.

Поточний контроль самостійної роботи студентів здійснюється на практичних заняттях.

9. Індивідуальні науково-дослідні завдання

1. Державно-правові погляди Перікла.
2. Епікур і його державно-правова доктрина.
3. Вчення римських стоїків про державу і право.
4. Вплив ідей християнства на еволюцію державно-правових концепцій у стародавньому Римі.
5. Теологічна концепція Аврелія Августина (Блаженного).
6. Вплив реформаційного руху на формування антифеодальної ідеології у середньовічних вченнях про державу і право.
7. Державно-правові погляди Мартіна Лютера.
8. Державно-правові ідеї у вченнях Кальвіна і Цвінглі.
9. Арнольд Берштінанський і його вчення про державу і право.
10. Розвиток державно-правової думки у Візантійській імперії.
11. Опрацювати і написати рецензію на роботу М.Марченка «Мусульманское право и его источники».
12. Опрацювати працю Н. Макіавеллі "Володар" і висловити свою думку про співвідношення закону, моралі і політики в даній праці.
13. В чому полягає сутність антропоцентризму ?
14. Розкрити сутність вчення Т. Мора про соціалістичне суспільство майбутнього.
15. Яке місце повинні займати закони у житті тодішнього італійського суспільства у вченні Н. Макіавеллі?
16. Розкрити тип ідеального правителя, виходячи з вчення Н. Макіавеллі.
17. Яка форма державного правління є на думку Ж. Бодена найбільш ефективною?
18. Політико-правова концепція Антонія і Феодосія Печерського.
19. Погляди на роль і значення князівської влади в житті давньоруського суспільства автора «Слова о полку Ігоревім».
20. Опрацювати і дати рецензію на роботу С.Бондаря «Философско-мировозренческое содержание источников 1073-1076 pp.».
21. Вплив західноєвропейської традиції на формування поглядів на державу та право серед мислителів Галицько-Волинського князівства.

22. Погляди П. Орлика на державно-правовий розвиток української держави.
23. С. Оріховський – Роксолан і його погляди на місце держави і законів у суспільстві.
24. Погляди Й. Верещинського на державну організацію українського суспільства.
25. Погляди Ю.Немирича на державу і право.
26. Погляди П.Пестеля на організацію державної влади.
27. Еволюція поглядів Д. Вашингтона на організацію державного устрою США.
28. Вчення Д. Локка про державне правління .
29. Опрацювати і зробити рецензію на роботу Т.Гоббса «Філософське вчення про громадянина».
30. Опрацювати і зробити конспект роботи Ж-Ж. Руссо «Про суспільний договір, або принципи політичного права».
31. Вчення Й. Фіхте про державу і право.
32. Опрацювати і написати конспект на роботу І. Бенґама « Демократія в Америці».
33. Погляди Ф. Енгельса на походження сім'ї, приватної власності, держави.

10. 9. Методи навчання

При вивченні даної дисципліни використовуються наступні методи навчання:

Метод ілюстрування — оснащення ілюстраціями статичної (нерухомої) наочності, плакатів, малюнків, картин, карт, схем та ін.

Метод демонстрування — показ різноманітних наочних об'єктів — реальних предметів (безпосередня наочність) та їх зображень (опосередкована наочність).

Вправи — цілеспрямоване, багаторазове повторення студентами певних дій та операцій (розумових, практичних) для формування навичок і вмінь.

Засоби навчання, що використовуватимуться при вивченні дисципліни:

Таблиці — найпоширеніший, традиційний вид друкованих засобів, що належать до зорової наочності. Вони забезпечують довготривале, не обмежене у часі експонування мовного матеріалу, дуже прості у використанні.

Таблиця передбачає не просто показ матеріалу, але й його групування, систематизацію. Дидактична функція демонстраційних таблиць полягає в тому, що вони дають учням орієнтири для застосування правил. Їх найчастіше використовують при вивченні складних тем.

Демонстраційні картки подають матеріал частинами, відображають одне й те саме явище багаторазово, полегшуючи запам'ятовування конкретного матеріалу.

11. Форма підсумкового контролю : екзамен.

1. Предмет і метод історії політичних і правових вчень.
2. Політико-правові погляди Конфуція.
3. Політико-правові погляди Мо-цзи.
4. Погляди Демокрита на державу і право.
5. Вчення Сократа про державу і право.
6. Політико-правові ідеї софістів у Стародавній Греції.
7. Проект ідеальної держави в діалозі Платона “Держава”.

8. Проект ідеальної держави в діалозі Платона “Закони”.
9. Вчення Аристотеля про походження держави і права.
10. Захист Аристотелем рабства і приватної власності.
11. Політико-правові ідеї стоїків у Стародавній Греції і Стародавньому Римі.
12. Вчення Цицерона про державу і право.
13. Вчення римських юристів про право (Гай, Папініан, Павло, Ульпіан).
14. Політико-правові погляди Августина.
15. Політико-правові ідеї раннього християнства.
16. Вчення Фоми Аквінського про державу і право.
17. Політико-правові ідеї середньовікових єресей в Західній Європі.
18. Погляди Марсилія Падуанського на державу і право.
19. Політико-правові ідеї в Київській Русі в XI–XIV ст.
20. Державно-правові погляди Івана Вишенського.
21. Політико-правові ідеї І. С. Пересвєтова.
22. Політичні і правові погляди Нікколо Макіавеллі.
23. Нікколо Макіавеллі про форми державного правління — республіку і монархію.
24. Теорія суверенітету держави Жана Бодена.
25. Політичні та правові ідеї Реформації (Мартін Лютер, Томас Мюнцер, Жан Кальвін).
26. Утопічний соціалізм Томаса Мора, його державно-правові ідеї.
27. Утопічний соціалізм Томазо Кампанелли, його погляди на організацію державної влади.
28. Вчення Гуго Гроція про державу і право.
29. Політичні та правові погляди Бенедикта Спінози.
30. Вчення Томаса Гоббса про державу і право.
31. Політичні та правові погляди Дж. Лільберна.
32. Утопічний соціалізм Дж. Уінстенлі та його державно-правові ідеї.
33. Вчення Дж. Локка про державу і право.
34. Політико-правові погляди Юрія Крижанича.
35. Обґрунтування абсолютизму у творах Феофана Прокоповича.
36. Політико-правові погляди В. Н. Татищева.
37. Політична програма І. Т. Посошкова.
38. Правові ідеї Чезаре Беккарія.
39. Політичні і правові погляди Вольтера.
40. Вчення Шарля Монтеск’є про політичну свободу і фактори, що впливають на характер законів.

41. Теорія розподілу влад Ш. Монтеск'є.
42. Політичні та правові погляди французьких матеріалістів XVIII ст. (Дідро, Гельвецій, Гольбах).
43. Вчення Ж. Ж. Руссо про три ступені нерівності між людьми і походження держави.
44. Теорія народного суверенітету Ж. Ж. Руссо.
45. Ідеї утопічного соціалізму в "Заповіті" Жана Мельє.
46. Державно-правові ідеї якобінців (Робесп'єр, Марат).
47. Політико-правові ідеї Т. Пейна.
48. Політичні погляди Т. Джефферсона.
49. Політико-правові погляди А. Гамільтона.
50. Погляди С. Ю. Десницького на державу і право.
51. Політико-правові погляди Г. С. Сковороди.
52. Політико-правові погляди Я. П. Козельського.
53. Погляди О. М. Радищева на державу і право.
54. Історична школа права в Німеччині (Гуго, Савіньї, Пухта).
55. Вчення І. Канта про державу і право.
56. Вчення Ф. Гегеля про державу і право.
57. Політико-правові ідеї буржуазного лібералізму Б. Костана.
58. Політико-правові ідеї буржуазного лібералізму Ієремії Бентама.
59. Утопічний соціалізм і державно-правові ідеї К. А. Сен-Сімона.
60. Утопічний соціалізм і державно-правові ідеї Ш. Фур'є.
61. Утопічний соціалізм і державно-правові ідеї Р. Оуена.
62. Погляди Огюста Конта на державу і право.
63. Політико-правові погляди слов'янофілів і западників (Б. М. Чичерін).
64. Конституційні проекти М. Муравйова.
65. Політико-правові ідеї у проекті П. Пестеля "Руська правда".
66. Політико-правові ідеї М. М. Сперанського.
67. Погляди А. І. Герцена на державу і право.
68. Вчення М. Г. Чернишевського про державу і право.
69. Політичні та правові погляди Т. Г. Шевченка.
70. Політичні та правові погляди М. П. Драгоманова.
71. Вчення І. Я. Франка про державу і право.
72. Соціалістичні ідеї І. Я. Франка.
73. Політичні та правові погляди Лесі Українки.
74. Формування марксистської політико-правової теорії.
75. Питання держави і права в "Маніфесті Комуністичної партії" К. Маркса і Ф. Енгельса.

76. Анархістська концепція держави і права М. Штірнера.
77. Анархістська теорія держави і права П. Прудона, його проект соціальних реформ.
78. Анархістська теорія держави і права М. Бакуніна. Полеміка з марксистами.
79. Вчення Р. Ієрінга про державу і право.
80. Політико-правова концепція Ф. Ніцше.
81. Питання держави, права і законності у працях В. І. Леніна “Про державу” і “Про двовладдя”.
82. Політико-правові погляди М. Грушевського.
83. Теорія соціальних функцій і корпоративної держави Л. Дюгі.
84. Нормативістська теорія Г. Кельзена і його вчення про державу.
85. Психологічна теорія права Л. Петражицького.
86. Соціологічна теорія права Є. Ерліха.
87. Сучасні теорії природного права.
88. Політико-правова ідеологія фашизму.
89. Політико-правові ідеї М. Ганді.
90. Три великих народних принципи Сунь Ят-сена: еволюція і політико-правовий зміст.

12. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Засоби діагностики успішності навчання: опитування під час занять (індивідуальне, фронтальне, вибіркове, суцільне, експрес), тестові завдання до окремих тем навчального курсу, тести для модульних робіт, індивідуальні завдання, аудиторні і домашні контрольні роботи, підготовка рефератів і наукових доповідей.

Засоби проведення поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль проводиться для оцінювання рівня навчальних досягнень під час семінарських, практичних занять та якості виконання індивідуальної і самостійної роботи та передбачає перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок курсантом (слухачем, студентом) з кожного окремого модуля навчальної дисципліни.

Поточний контроль – проведення семінарських занять, відпрацювання академічних заборгованостей.

Поточний контроль під час проведення семінарських занять передбачає перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок студентом з кожного окремого навчального (змістового) модуля навчальної дисципліни та їх корекцію. Прозорість оцінювання рівня знань студентів забезпечується чіткими критеріями.

Конкретна кількість балів за роботу студентів під час семінарських та практичних занять визначається керівником заняття.

Результати поточного контролю під час проведення семінарських та практичних занять заносяться науково-педагогічним працівником до журналу обліку відвідування занять курсантами студентами та їх успішності.

Модульний контроль – визначає якість виконаної студентом навчальної роботи з певного навчального (змістового) модуля та оцінюється за сукупними підсумками поточної успішності, включаючи виконану індивідуальну, самостійну та модульну контрольну роботу.

Підсумковий контроль – виставляється як сума балів з усіх модулів навчальної дисципліни та обраховується, як правило, як середнє арифметичне складових модулів. Протягом семестру студент має виконати та захистити курсову роботу. По закінченню вивчення навчальної дисципліни студент складає семестровий іспит.

13. Розподіл балів які отримують студенти

Модуль (поточне тестування)																	Індивідуальний контроль на роботу	Підсумковий контроль	Сума					
Змістовий модуль 1										Змістовий модуль 2														
60										30							10	60	100					
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Контроль на роботу	Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Контроль на роботу			
2	2	2	2	4	4	4	4	2	30	2	2	2	2	2							20			

Методи оцінювання: усне опитування, поточне тестування, захист навчального проекту (ІНДЗ), підсумковий тест (екзамен - комп'ютерне тестування).

Відповідність набраних у загальному підсумку балів оцінкам за національною шкалою та шкалою ECTS.

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
		оцінка
9 0-100	Відмінно	A
8 2-89	Добре	B
7 5-81		C
6	Задовільно	D

7-74		
6 0-66		Е
1 -59	Незадовільно (З можливістю повторного складання)	Х F

14. Методичне забезпечення

1. Навчальна програма.
2. Робоча навчальна програма.
3. Мультимедійні матеріали.
4. Фондові лекції.
5. Плани семінарських занять.
6. Плани-конспекти лекційних та семінарських занять.
7. Тестові завдання.
8. Завдання для самостійної та індивідуально-дослідної роботи.
9. Завдання для поточного та підсумкового контролю.
10. Список рекомендованих джерел.

15. Список рекомендованої літератури

1. Вернадский Г. В. История права. - М., 1999.
2. Історія вчень про державу і право: навч. посібник / Ю. Венекдітков, В. Чурпіта, А. Колодій та ін.; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2001.
3. Історія вчень про державу і право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.; за ред. Г.Г.Демиденка, О.В. Петришина; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Х.: Право, 2009. – 251 с.
4. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. – К.: Правова єдність, 2009. – 310 с.
5. Крестовська Н.М., Цвіркун О.Ф. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008.- 464 с.
6. Марчук В.П. Історія політичних і правових вчень: навч. посіб. – К.: Вид. дім «Персонал», 2009. – 478 с.
7. Мироненко О.М. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. - К.: Академія, 2010. – 454 с.
8. Хрестоматія по історії політико-правових вчень. – К., 1995.
9. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень: навч. посіб. – К., 2002.
10. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень: навч. посіб. – 3 е вид. – К., 2002.

11. Шульженко Ф. П., Наум М. Ю. Історія вчень про державу і право: курс лекцій / За заг. ред. акад. АПН України, д-ра юрид. наук, В. В. Копейчикова. – К.: ЮрінкомІнтер, 1997.

Додаткова література

1. Августин. Про град божий. – Чернівці, 1995.
2. Андерсон Б. Уявленіспільноти. Міркування про походження й поширення націоналізму. – К., 2001.
3. Баскин М.П. Монтескьє. – М., 1965.
4. Валіцький А. Марксизм і стрибоку царство свободи. Історія комуністичної утопії. – К., 1999.
5. [Василевич М.В. Становлення судової влади в Київській Русі](#)[Електронний ресурс] // Право та управління. Електронне наукове видання. – 2011. – № 1. – с. 32-36. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011_1/pdf/11vmvkr.pdf.
6. Гегель Г.В.Ф. Філософія права. – М., 1983.
7. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. – М., 1936.
8. Гроций Г. О праве войны и мира. Три книги, в которых объясняются естественное право и право народов, а также принципы публичного права / Пер. с лат. А.Л. Саккетти. – М., 1956.
9. Дигесты Юстиниана. – М., 1956.
10. Драгоманов В. Чудацькі думки про українську національну справу // Історія філософії України: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1993.
11. Древніцький Ю.Р. Громадсько-політична та наукова діяльність Володимира Старосольського (1878 - 1942): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Ю.Р. Древніцький; Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника. — Івано-Франківськ, 2010. — 20 с.
12. Єлісеєва Л.В. Становлення та розвиток місцевих фінансів у Російській імперії наприкінці XVIII - на початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 / Л.В. Єлісеєва; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. — К., 2010. — 20 с.
13. [Кальян О.С. Значення діяльності єврейського кагалу на українських землях в правовому регулюванні статусу єврейської громади \(XIX ст.\)](#) [Електронний ресурс] // Право та управління. Електронне наукове видання. – 2011. – № 1. – с. 189-196. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011_1/pdf/11kocceg.pdf.
14. Кант И. Метафизика нравов // Сочинения. – М., 1965. – Т.4. – Ч.II.
15. Копыленко А.Л. набросок к политическому портрету Михайла Грушевського // Государство и право. – 1992. - № 4.
16. Костомаров М.І. Книги буття українського народу. Дві руські народності // Історія філософії України: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1993.
17. Лісова К. С. Історія державності України в дослідженнях української наукової еміграції

(1920-1945 pp.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / К. С. Лісова; Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. — Переяслав-Хмельницький, 2010. — 20 с.

18. Локк Д. Два трактата о правлении // Антология мировой философии: Сб. филос. текстов. – К., 1991. – Т.1. – Ч. II.
19. Макиавелли Н. Государь. – М., 1990.
20. Мейс Д., Панчук М. Український національний комунізм. Трагічні ілюзії. – К., 1997.
21. [Міц М.М.Правове регулювання земських повинностей «малоросійського козацтва» за зводом законів Російської імперії](#) [Електронний ресурс] // Право та управління. Електронне наукове видання. – 2011. – № 1. – с. 281-288. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011_1/pdf/11mmmzri.pdf.
22. Монтескье Ш. Л. О духе законов // Антология мировой философии: Сб. филос. текстов. – К., 1991. – Т.1. – Ч.2. – С.109 – 151.
23. Нерсисянц В.С. Политические учения Древней Греции – М., 1979.
24. Оріховський-Роксолан С. Напучення польському королю // Історія філософії України: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1993.
25. Пащук А.І. Суспільний ідеал І.Вишневецького // Від Вишневецького до Сковороди: Зб. Наук. праць. – К.: Наук. думка, 1992.
26. Платон. Законы // Платон. Сочинения: В 3 т. – М., 1979. – Т.3.
27. [Селезень П.О. Розвиток міжнародно-правового регулювання податкових відносин у середньовіччі та новому часі](#) [Електронний ресурс] // Право та управління. Електронне наукове видання. – 2011. – № 1. – с. 399-407. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011_1/pdf/11spotnh.pdf.
28. Смолярова М.Л. [Особливості правового регулювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників](#) // Право та державне управління. Зб. наук. праць. – 2011. – № 1. – с. 27-30.
29. Спиноза Б. Политический трактат // Избранные произведения. -М., 1957.-Т.2.
30. Тімуш І.С. [Проблема “персоналізації” права в умовах демократичних перетворень суспільства](#) // Право та державне управління. Зб. наук. праць. – 2011. – № 1. – с.6-10.
31. Цицерон. О государстве // Цицерон. Диалоги. – М., 1966.
32. Энгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. – К., 1984.
33. Юм Д. Трактат о человеческой природе // Сочинения: В 2 т.-М., 1966.-Т.1.

Интернет-ресурси:

1. <http://portal.rada.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://kmu.gov.ua>- Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
3. <http://ccu.gov.ua>- Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
4. <http://president.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Президента України.
5. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».

